

سفال و سفالگری در ایران

چکیده

کشفیات باستان‌شناسان در منطقه جیرفت نشان می‌دهد که ۷۰۰۰ سال قبل مردم ساکن این نواحی با صنعت سفالگری و تزئین آن آشنایی داشته‌اند. با پیدایش نخستین چرخ کوزه‌گری در ایلام، آشکار می‌شود که کوزه‌گری، صنعت سفال‌سازی و بافندگی از فلات ایران آغاز شده است. قدیمی‌ترین نمونه‌ی تزئینات سفالی لعابداری که در ایران به دست آمده، منسوب به «معبد چغازنبیل» و مربوط به عهد ایلام میانه است. پژوهش حاضر به روش توصیفیو تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای به رشته‌ی تحریر در آمده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است: قدیمی‌ترین سفالی که در ایران یافت شده متعلق به همان دوره است. نمونه‌های به‌دست آمده ظروف سفالین تمدن ایلام از منطقه شوش حاکی از این است که سفال‌های شوش نه تنها مربوط به خود شوش است، بلکه سفالینه‌هایی که از تپه‌ی موسیان، بلوچستان، تپه‌ی گیان، تپه‌ی حصار، تپه، سیلک، سومر، تل‌حلف (عراق)، شمال غربی هندوستان به دست آمده‌اند جزء طبقه‌ی سفال‌های شوش نامیده می‌شوند. هنگامی که سفال‌ها با «چرخ سفالگری» ساخته شدند، ظرافت بیشتری پیدا کرده‌اند. در دوره‌ی اولیه‌ی اسلام، سفال‌ها بی‌لعاب بودند، و در قالب فشاری آن را آراسته و تزئین می‌کردند، و یا ظرف‌هایی از لعاب آبی یا فیروزه‌ای می‌ساختند. در دوران بعد در زمان ایلخانان، تیموریان و صفویان صنعت سفالگری رونق و رواج بسزایی یافت و آثار متنوعی توسط هنرمندان سفالگر ساخته شد.

اهداف پژوهش:

۱. بازشناسی سیر تحولات سفالگری در ایران.

۲. بررسی انواع سفال‌های ایرانی.

سؤالات پژوهش:

۱. سفالگری چه پیشینه‌ای در جغرافیای ایران دارد؟

۲. چه انواعی از سفال در ایران رواج داشته است؟

کلیدواژه‌ها: سفالگری، ایران، ایلام، دوره اسلامی.

مقدمه

سفال و سفالگری یکی از نخستین هنرهای کاربردی در جوامع انسانی بوده است. در این میان، جامعه ایرانی را می‌توان یکی از جوامعی دانست که پیشینه‌ای طولانی در این هنر داشته است. آثار به‌دست آمده از مناطق باستانی ایران نشان می‌دهد که ساخت اولین اشیاء و ظروف سفالین متعلق به اقوام ایرانی است. ویل دورانت در کتاب تاریخ تمدن، مشرق زمین گاهواره تمدن در باره تمدن ایلام می‌گوید: «چنان به نظر می‌رسد که در آن زمان مردم ایلام تازه از زندگی بیابان‌گردی و شکار و ماهیگیری بیرون آمده بودند؛ ولی در همان زمان سلاح و افزارهای مسی داشتند، زمین را می‌کاشتند، حیوانات را اهلی می‌کردند، با خط‌نویسی دینی و اسناد بازرگانی آشنا بودند، آینه و جواهرات را می‌شناختند، و بازرگانی آنان از مصر تا هند ادامه داشت. در کنار افزارهای سنگ چخماقی صاف شده که ما را به عصر سنگ جدید می‌رساند، گلدان‌های خوش‌ساخت گِردی می‌بینیم که بر آن‌ها نقوش هندسی با تصاویر زیبای حیوانات و گیاهان رسم شده، و پاره‌ای از آن‌ها در شمار بهترین آثار هنری ساخت دست بشر به شمار می‌رود. در همین جاست که نه تنها نخستین چرخ کوزه‌گری آشکار می‌شود، بلکه نخستین چرخ ارابه نیز به نظر می‌رسد ... کشور شوش ۶۰۰۰ سال زیست و در این مدت شاهد اوج عظمت سومر، بابل، آشور، پارس، مصر، یونان و روم بود، و به نام شوش با کمال جلال، تا قرن چهاردهم میلادی پا بر جای ماند» (دورانت، ۱۳۷۶: ۱۴۲).

پروفیسور پوپ نیز در کتاب بررسی هنر ایران آورده است «مدارکی که اخیراً به دست آمده قویاً موجب اثبات فرضیه‌های چند سال اخیر است مبنی بر اینکه کشاورزی و شاید صنایع پیوسته به آن یعنی: کوزه‌گری و صنعت سفال‌سازی و بافندگی از فلات ایران آغاز شده است». از آغاز نیمه دوم سده گذشته باستان‌شناسان، تعداد زیادی ظروف سفالی و اشیاء دیگر در منطقه‌ای از مشرق ایران تا عراق، و از قفقاز تا دره سند را از زیر خاک بیرون آوردند. سفال‌های پیش از تاریخ که در این منطقه وسیع یافت شده، در شیوه و سبک ساختن، تقریباً با مختصر تغییر یکنواخت، و در سطح فنی به طرز اعجاب‌انگیزی پیشرفته است.

پژوهش حاضر بر آن است تا با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای بر آن است تا به بازشناسی و معرفی سیر تدریجی وضعیت سفال و سفالگری در ایران بپردازد.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به تاریخ پیدایش سفال در دوران باستان پرداخته شده است. با توجه به سفالینه‌های به‌دست آمده، به این نتیجه می‌رسیم که هنر سفال و سفالگری از فلات ایران آغاز شده است. پیشینه ساخت سفال در ایران در مناطقی چون جیرفت، شوش، تپه حصار و سیلک کاشان قابل پیگیری است. سفال‌های مکشوفه از مکان‌های باستانی نشان می‌دهد که علاوه بر ظروف سفالی، جنبه تزئینی نیز به خود گرفته و با نقاشی و لعاب دادن آن‌ها آثار زیبا و منحصر به فردی از این هنر ساخته شده و در اختیار ما قرار گرفته است. در دوران اسلامی به این هنر کهن ایران توجه بسزایی شد و ظروف و اشیاء تزئینی متفاوتی توسط سفالگران ساخته و پرداخته شده است.

منابع

- آشوری، محمدتقی. (۱۳۷۹). آشنایی با صنایع دستی ایران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران.
- ابن عباسی، ادریس و مقتدائی، علی‌اصغر. (۱۳۹۰). هنرهای سنتی و سیر تحول آن در ایران، انتشارات جمال هنر، تهران.
- ابوذری، محمد. (۱۳۷۸). آشنایی با میراث هنری و فرهنگی ایران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران.
- دورانت، ویل. (۱۳۷۶). تاریخ تمدن، مشرق زمین گاهواره تمدن، ترجمه: احمد آرام، چاپ پنجم، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- محمدپناه، بهنام. (۱۳۷۸). کهن دیار (ج ۲)، مجموعه آثار ایران پس از اسلام در موزه‌های بزرگ جهان، چاپ دوم، انتشارات سبزان، تهران.
- وولف، هانس. (۱۳۸۴). صنایع دستی کهن ایران، ترجمه سیروس ابراهیم‌زاده، چاپ دوم، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.